

В. Л. Скуратівський

Культура елітарна

КУЛЬТУРА ЕЛІТАРНА – [культура](#), що ґрунтується на специфічних формах мистецтва, зрозумілих нечисленній групі людей із високим інтелектуальним рівнем, відповідними духовними запитами, особливо чутливою художньою сприйнятливістю. К. е. – антипод [культури масової](#). Концепцію К. е. обстоював уже нім. філософ А. Шопенгауер, поділяючи людей на «корисних» (масу), «фабричний товар природи» і на «людей-геніїв» – естетично обдарованих, особливо схильних до філос.-худож. творчості. Термін «К. е.» запозич. у серед. 20 ст. [гуманітарними науками](#) із біології (означав селекцію найбільш якіс. рослин і тварин). Поняття [«еліта»](#) і «К. е.» нині вживають на означення явищ, середовищ, окремих персон *цивілізації* найвищого ґатунку, обраних шляхом особливих соц., інтелектуал., худож.-естет. селекцій через протиставлення їх решті складових сучас. «мас. суспільства», його менш амбіц. («низовим») цінностям, інститутам, найбільш поширеним уявленням, загальноприйнятому життєвому стилю. Варто відзначити певну суб'єктивність самого терміна «К. е.», що є своєрід. культурол. метафорою на означення сусп. феноменів, підкреслено дистанційованих у своїй стилістиці від сусп. «більшості». Адже в умовах новіт. історії з її мас. несприйняттям надмір. індивідуал. і надіндивідуал. (держ., парт., нац.) амбіцій з їх обрядовими тоталітар. та ін. катастрофами визивна самоідентифікація особистості чи інституції зазвичай зазнає осуду або прямого спротиву. Поняття «К. е.» здебільшого використовують у сучас. мистецтві на означення тих його напрямів, що їх конвенції, поетики, художні техніки внаслідок складності перебувають поза мас. резонансом та інтересом. До К. е. належать і спец. апологетичне та об'єктивно-аналіт. теоретизування довкола тих напрямів. У зв'язку з цим 20 ст. у худож. царині постає як немала сума розмаїтих художниц. явищ, відверто спрямов. проти загальноприйнятного, як ступінь агресивності його заперечення. Тим «елітар.» худож. практикам обов'язково асистує теоретизування у всіх можливих жанрах – від академ. дослідж. до рецензій у спец. і мас. періодиці. Досвід К. е. 20 ст. у всіх її проявах разом з тим засвідчує, що ситуація цієї культури, при всіх її надуживаннях та ексцентр. жестах, все ж таки є спадщиною і взагалі продовженням поперед. культур. епох. Спостерігаємо давній розподіл худож. та ін. розумової праці на езотеричну (зосереджена у верх. прошарках суспільства) і загальноприйнятну (доступна для всіх членів соціуму). У стародавніх близькосх. культурах, в античності мистецтво поділяли на містеріальне (для «втаємничених») і

загальнодоступне. Зх. і сх. середньовіччя типологічно переживали схожу диспозицію худож.-духов. зусиль. Новоєвроп. мистецтво інстинктивно, а то й свідомо прагне, однак не стільки повторити, скільки подолати такий поділ (напр., заг.-нац. резонанс до-вокола театру В. Шекспіра і Ж.-Б. Мольєра, прози М. де Сервантеса, поезії Данте). Характерно, що доба Просвітництва погляд на маси згори, звисока парадоксально поєднувала з обов'язковим намаганням підняти «неосвіч. народ» до рівня «філософів». Відтак подальша культура, особливо 19 ст., усамітнюючись на своїх узвишсях (насамперед в епоху *романтизму*), не полишала прагнення до поєднання «високого» і «загальнодоступного». Навіть у розпалі *символізму* (першого європ. послідов. розуміння «елітарного» у сучас. значенні) один з його метрів, С. Малларме, мріяв про свого «читача-робітника». Проте стрімке наростання відчуження у тодіш. світі призводило і до безмеж. апології художниц. та ін. усамітненості. 20 ст., сповнене істор. катастроф, мало б посилити відповідні настрої нових генерацій еліти, але парадокс полягає не лише в наростанні таких настроїв, а й у намаганні К. е. подекуди вийти за вузькі сусп. рамки, навіть «побрататися з народом» (див. про це у романній енциклопедії художниц. самоізоляції – «Доктор Фаустус» Т. Манна). Наприкінці 20 ст. постала ще одна прикметна риса К. е.: завдяки інтенсив. технол. процесам, із появою ефектив. тех. засобів тиражування, репродукування і взагалі поширення [інформації](#) К. е. нині стала доволі доступною для сучас. людства. Принципово «унікальне» (гол. естет. знаряддя «елітарного») раптом зустрілося з мас. накладом – осн. засобом мас. резонансу. Така своєрідна «демократизація» К. е., схоже, визначатиме весь її подальший розвиток. Так, К. е. саме у колосал. сучас. тиражах визначила долю рос. літ. класики та її спадкоємця – «сріб. віку». Укр. культура вже в часи бароко теж пережила відрубність «елітарного» від «масового», але згодом укр. літ., театр. та муз. народництво усіх напрямів (унікал. явище у світ. худож. практиці) долало ту відрубність. Тоталітарна доба нещадно зруйнувала попередні маршрути світ. худож. розвитку, а особливо агресивно нищила всі феномени К. е., припинивши доступ до них. Із початком Незалежності в Україні спостерігається інтенсивне ознайомлення [громадянського суспільства](#) з усіма раніше вибудов. світ. зразками К. е., що для майбутнього нац. культури має величезне і чи не вирішал. значення.

Покликання на статтю:

Культура елітарна / В. Л. Скуратівський // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-51454>

2001-2023 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).